

ANNA PARFENOVICH

UKSW WARSZAWA

MIĘDZY NAUCZANIEM KOŚCIOŁA A PRAKTYKĄ DUSZPASTERSKĄ. KATECHEZA I SAKRAMENTY OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ W POLSCE

Pomimo jednoznacznych wskazań Magisterium, praktyka duszpasterska w Polsce wciąż nie dostarcza systemowych rozwiązań odpowiadających na narastające potrzeby osób z niepełnosprawnością w zakresie ich włączenia w życie sakramentalne Kościoła. Zjawisko to wymaga gruntownej refleksji teologiczno-pastoralnej oraz pedagogicznej. W niniejszym artykule zostanie podjęta próba ukazania, jak współczesna katecheza może odpowiedzieć na potrzeby tych wiernych. Podejmowana refleksja będzie oparta na fundamencie biblijnym i tradycji Kościoła oraz aktualnym rozumieniu niepełnosprawności. Dodatkowym źródłem będą autorskie badania przeprowadzone wśród nauczycieli religii, które posłużą dla zdiagnozowania przygotowania tej grupy do pracy z uczniami z niepełnosprawnością.

Nauczanie Kościoła o chorobie i niepełnosprawności

Od czasów Jezusa ludzie przynosili chorych do Niego, prosząc o uzdrowienie i błogosławieństwo. Troska o osoby cierpiące była istotną częścią misji Chrystusa. W każdej z Ewangelii Synoptycznych znajdziemy wzmianki o tym, że Jezus odpowiadał na cierpienie z miłością, dotykaniem i obecnością. Przykładowo:

- W Ewangelii św. Mateusza: „Wieść o Nim rozeszła się po całej Syrii i przynoszono do Niego wszystkich, którzy cierpieli na różne choroby i dolegliwości: opętanych, epileptyków i sparaliżowanych. A On ich uzdrawiał” (Mt 4, 24);
- W Ewangelii św. Marka: „rozbiegli się po całej okolicy i przynosili do Niego na noszach chorych – wszędzie tam, gdzie, jak słyszeli, przebywał. Dokądkolwiek się udawał, czy to do wsi, czy do miast, czy też do osad, kładli chorych na placach i prosili Go, by im pozwolił dotknąć choćby frędzli Jego płaszcza. A kto Go dotknął, odzyskiwał zdrowie” (Mk 6, 55–56);
- W Ewangelii św. Łukasza: „A kiedy zachodziło słońce, wszyscy, którzy mieli u siebie cierpiących na rozmaite choroby, prowadzili ich do Niego. On zaś na każdego kładł ręce i uzdrawiał” (Łk 4, 40).

Św. Jan Ewangelista nie skupia się na uzdrowieniu wielu osób, opisuje raczej pojedyncze uzdrowienia bardzo konkretnych osób np.:

- W Ewangelii św. Jana: „W Kafarnaum chorował syn pewnego urzędnika królewskiego. Skoro dotarła do niego wiadomość, że Jezus wrócił z Judei do Galilei, udał się do Niego z prośbą, aby przyszedł i uleczył umierającego już chłopca” (J 4, 46-47).

Po zmartwychwstaniu Jezusa, Apostołowie i Ojcowie Kościoła kontynuowali tę troskę. W *Dziejach Apostolskich* czytamy: „(...) wynoszono chorych na ulice i kładziono ich na łożach i noszach, aby choć cień przechodzącego Piotra padł na któregoś z nich” (Dz 5, 15). Z kolei Jakub w swym liście pisał: „Choruje ktoś wśród was? Niech sprowadzi kapłanów Kościoła, by się modlili nad nim i namaścili go olejem w imię Pana. A modlitwa pełna wiary będzie dla chorego ratunkiem i Pan go podźwignie, a jeśliby popełnił grzechy, będą mu odpuszczone” (Jk 5, 14-15).

Mówiąc o traktowaniu osób z niepełnosprawnością przez Kościół, nie sposób pominąć nauczania Kościoła zawartego w dokumentach:

- Konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes* (1965), nr 27, 29 – potwierdza niezbywalną godność każdej osoby ludzkiej, także słabych i chorych; potępia wszelkie formy dyskryminacji;
- Adhortacja *Christifideles laici* (1988), nr 54 – mocno podkreśla, że osoby z niepełnosprawnością są pełnoprawnymi uczestnikami wspólnoty Kościoła i mają swoje miejsce w ewangelizacji;
- List apostolski *Salvifici doloris* (1984) – o chrześcijańskim sensie cierpienia, w tym doświadczeń związanych z chorobą i niepełnosprawnością;
- Encyklika „*Sacramentum Caritatis*” (2007) – bezpośrednio mówi o możliwości przyjęcia sakramentów przez osoby z niepełnosprawnością i nakazuje ich przygotowanie do tego;
- Adhortacja *Amoris laetitia* (2016), nr 47 – o wartości osób z niepełnosprawnością w rodzinie i wspólnocie;
- Przemówienia i homilie papieża św. Jana Pawła II, Benedykta XVI oraz Franciszka np. na Światowy Dzień Chorego; podczas spotkań z organizacjami działającymi na rzecz osób z niepełnosprawnością, gdzie mówili o konieczności integracji i przeciwstawiania się kulturze odrzucenia;
- Dokument, z okazji ogłoszonego przez ONZ Międzynarodowego Roku Osób Niepełnosprawnych, *Osoby niepełnosprawne w Kościele* (1981) – jasno podkreśla, że osoby z niepełnosprawnością mają pełne prawo do uczestnictwa w liturgii, sakramentach i życiu wspólnoty;
- Sakramenty jako znak pełnego włączenia w Ciało Chrystusa – teologia sakramentalna w świetle osób z niepełnosprawnością.

Nie można też pominąć *Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych ONZ* z 2006 r., choć formalnie nie jest ona dokumentem Kościoła, ale Stolica Apostolska ją podpisała i w nauczaniu papieskim wielokrotnie można znaleźć odwołania do zawartych w niej myśli.

Krótki rys historyczny

Współcześnie jednak musimy zadać sobie pytanie: czy osoby chore możemy utożsamiać z osobami z niepełnosprawnością? Czy przywoływanie powyższych fragmentów ma zastosowanie w kontekście nowoczesnego, społecznego rozumienia niepełnosprawności?

Pojęcie „niepełnosprawność” na przestrzeni wieków przeszło znaczącą ewolucję. W Starym Testamencie możemy zobaczyć cały katalog chorób. Izraelici cierpieli na różne choroby, zarówno fizyczne, jak i psychiczne. Do chorób ciała zaliczane były wszelkiego rodzaju rany (1 Krl 22, 35; 2 Krl 1, 2), potłuczenia (Iz 1, 6), złamania (Kpł 21, 19), trąd (Kpł 13, 43), wrzody i świerzb (Pwt 28, 27; Hi 2, 7; Iz 38, 21), wycieńczenia, zapalenia i oparzenia (Pwt 28, 22), niepłodność (Rdz 11, 30), choroby oczu (Rdz 19, 11; Tb 6, 8–9), gardła i uszu (Ps 38, 14–15; Za 14, 12). Zaburzenia natury umysłowej postrzegane były wtedy inaczej niż współcześnie. Pisarze biblijni zaliczali do tej grupy choroby głowy i osłabienia serca (Iz 1, 5), obłąkanie i niepokój serca (Pwt 28, 28), ból głowy wywołany uderzeniem lub porażeniem słonecznym (2 Krl 4, 18–9; Jdt 8, 3), skrajne przygnębienie (Ps 38, 7), omdlenie (Ps 88, 16) i duchowe udręki (1 Sm 16, 14–15). Starotestamentalni autorzy nie skupiają uwagi na chorobie samej w sobie, ale ukazują ją w szerokim kontekście problemu zła i znaczenia w Bożych planach zbawienia¹.

W Nowym Testamencie jest też dużo przykładów osób chorych, zwłaszcza w kontekście osób przynoszonych lub przychodzących do Pana Jezusa po pomoc i uzdrowienia fizyczne. Są to trędowaci (Mt 8, 2-4; Mk 1, 40-42; Łk 5, 12-13; Łk 17, 11-19), niewidomi (Mk 10, 46-52; Mt 20, 29-34; J 9, 1-7), sparaliżowani (Mk 2, 1-12; Mt 9, 1-8; Łk 5, 17-26), chorzy na gorączkę (Mt 8, 14-15; Mk 1, 30-31; Łk 4, 38-39), inne problemy ze zdrowiem fizycznym (Mt 9, 20-22; Mk 5, 25-34; Łk 8, 43-48, Mt 15, 30-31). Zastanawiające jest jednak dlaczego nie ma wzmianek o osobach z niepełnosprawnością intelektualną i psychiczną? Ale do odpowiedzi na to pytanie przejdziemy w dalszej części artykułu.

W starożytności niepełnosprawność, a raczej kalectwo, zaburzenia, chorobę traktowano jako karę od Boga za grzechy popełnione przez rodziców lub przodków. Osoby te były odsuwane na margines społeczny lub wręcz zabijane – jednym z najbardziej widocznych, a jednocześnie drastycznych tego przykładów jest Sparta. „W średniowieczu osoby niepełnosprawne lub z deformacjami uznawano za odmieńców, ale wówczas zaczęła także rozwijać się pomoc na rzecz osób niepełnosprawnych i opieka nad nimi. Zmiana podejścia była uwarunkowana rozpozszechnieniem w Europie chrześcijańskiej idei miłosierdzia”².

¹ J. Stefański, *Sakrament chorych w dziejach i życiu Kościoła*, 2000, s. 27

² M. Kolwitz, S. Dąbrowski, *Postawy wobec niepełnosprawności fizycznej w okresie średniowiecza*, 2014, s. 105.

Należy także zwrócić uwagę, że samo nazewnictwo bardzo się różni już na przestrzeni nawet ostatnich kilku dekad. Od roku 1968 Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) wprowadziła klasyfikację zróżnicowanych stopni upośledzenia umysłowego, kierując się przesłankami humanitarnymi. „Określenia stopni upośledzenia umysłowego nie mogą w swojej warstwie treściowej deprecjonować, obrażać, naznaczać negatywnie upośledzonych. Stąd generalnie odstępuje się w Polsce od określeń, które miały w przeszłości znaczenie diagnostyczne, ale utrwały się w świadomości społecznej jako synonimy obrażające godność człowieka, np. debil, imbecyl, idiota”³. W nomenklaturze przyjęto określenie „osoba niepełnosprawna”, natomiast od kilku lat coraz mocniej kładzie się nacisk na sformułowanie „osoba z niepełnosprawnością”, w ten sposób likwiduje się negatywne nacechowanie, zaznaczając wartość i godność osoby, a niepełnosprawność staje się tylko elementem życia danej osoby. Na ogół osobę z niepełnosprawnością określa się jako człowieka, „u którego występują wady, choroby lub defekty fizyczne bądź umysłowe mające trwałą charakter. Te wady, defekty, uszkodzenia, choroby powodują to, że u takiej osoby występuje naruszenie zdrowia”⁴.

Czy Jezus uzdrawiał tylko choroby ciała?

Wróćmy jeszcze do tematu, czy Pan Jezus uzdrawiał tylko choroby fizyczne. Co z osobami z niepełnosprawnością intelektualną i chorobami psychicznymi?

Ksiądz profesor Waldemar Chrostowski w swoim artykule *Chorzy psychicznie w świetle Biblii* tak odpowiada na to pytanie. „Ich [chorób psychicznych] dotkliwość i szkody, jakie czyniły, były tak ogromne, że zaburzenia umysłowe, szczególnie ciężkie i nieodwracalne, traktowano jako coś demonicznego. W takich przypadkach najczęstszym określeniem, które pojawia się na kartach Biblii, jest opętanie”⁵. A więc nie wykluczając duchowego podłoża problemów osób „opętanych”, nie możemy wykluczyć braku obecnie posiadanej wiedzy psychologiczno-psychiatrycznej osób opisujących wydarzenia biblijne oraz braku definicji, które powstały znacznie później. Przecież początki psychiatrii jako osobnej dziedziny medycyny są wskazywane dopiero na XVIII-XIX wiek.

Z powyższych przykładów uzdrowień fizycznych, i nie tylko, wynika, że Pan Jezus jako najlepszy Mistrz i Nauczyciel przyjmuje i uzdrawia wszelkie choroby i niepełnosprawności, i podaje nam przykład czynienia podobnie. Ogólnopolska Konferencja Katechetów Specjalnych, zapoczątkowana w roku 2013 w Warszawie nosi tytuł „Nie przeszkadzajcie im przychodzić do Mnie”. To słowa z Ewangelii, które Jezus kieruje do osób próbujących powstrzymać dzieci przed tym, by przyszedł

³ *Nauki o wychowaniu w ponowoczesnym świecie*, cz. 2, 2024, s. 56-57.

⁴ K.J. Zabłocki, *Dziecko Niepełnosprawne. Jego rodzina i edukacja*, 1999, s. 29.

⁵ W. Chrostowski *Chorzy psychicznie w świetle Biblii*, 2014, s 10.

do Niego. Katecheci są zobowiązani, a zwłaszcza katecheci osób z niepełnosprawnością, do „doprowadzenia kogoś nie tylko do spotkania z Jezusem Chrystusem, ale do zjednoczenia, a nawet głębokiej zażyłości z Nim” (DOK 80).

Chory czy z niepełnosprawnością? Modele postrzegania niepełnosprawności

W XIX i XX wieku naukowcy wyróżniali dwa podstawowe modele postrzegania niepełnosprawności: medyczny i społeczny. Medycy postrzegają niepełnosprawność jako bezpośrednią konsekwencję choroby lub uszkodzenia ciała czy umysłu. Natomiast model społeczny podkreśla, że niepełnosprawność powstaje wskutek różnych ograniczeń doświadczanych przez osoby nią dotknięte, np. indywidualne uprzedzenia, niedostosowany system transportu publicznego i w zakresie prywatnym, ograniczony dostęp do budownictwa użyteczności publicznej, wynikający przede wszystkim z barier architektonicznych, niedostosowany system transportu, brak właściwych rozwiązań na rynku pracy, edukację opartą na zasadzie segregacji ze względu na pełnosprawność lub jej brak⁶. Jednak zwolennicy każdego z tych modeli często spierali się ze sobą. W drugiej dekadzie XXI wieku zaczął coraz mocniej wybrzmiewać model biopsychospołeczny, według którego osoba z niepełnosprawnością jest postrzegana holistycznie. Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. w pierwszym artykule definiuje osobę z niepełnosprawności „[...] osoba, która ma długotrwale naruszoną sprawność fizyczną, umysłową, intelektualną lub w zakresie zmysłów, co może, w oddziaływaniu z różnymi barierami, utrudniać im pełny i skuteczny udział w życiu społecznym, na zasadzie równości z innymi osobami”. Przepis ten zwraca uwagę zarówno na biologiczne, jak i społeczne uwarunkowania niepełnosprawności. Model biopsychospołeczny został wyodrębniony w oparciu o Międzynarodową Klasyfikację Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia (ICF) przygotowaną przez Międzynarodową Organizację Zdrowia (WHO). Klasyfikacja ta, obok funkcji i struktury ciała ludzkiego, bierze pod uwagę także czynniki, takie jak aktywność i uczestnictwo w życiu społecznym, tj. czynniki osobowe i środowiskowe⁷.

W świetle wyżej napisanego można stwierdzić, że biblijna troska Jezusa o chorych i wykluczonych nie musi być rozumiana jedynie jako fizyczne uzdrowienie. Można ją interpretować w duchu przywracania godności, włączania do wspólnoty i uznania niezbywalnej wartości osoby – co odpowiada współczesnemu społecznemu podejściu do niepełnosprawności.

⁶ Por. C. Barnes, G. Mercer, *Niepełnosprawność*, 2008, s. 7n.

⁷ P. Wodecki, *Ewolucja sposobów rozumienia pojęcia niepełnosprawności*, 2020, s.113.

Przygotowanie duszpasterzy, katechetów i nauczycieli religii

Niestety wciąż nie brakuje w Polsce opinii, że dziecko z niepełnosprawnością nie powinno przystępować do sakramentów, co więcej, zdarzają się kapłani, którzy nie chcą pozwolić nawet na chrzest dziecka z niepełnosprawnością lub wadami genetycznymi, czemu przeczą dokumenty Kościoła. Zatem, co mówią fakty? Jak wygląda obecna sytuacja w Polsce?

Porównując dane pochodzące z Powszechnego Spisu Ludności z lat 2011 i 2021, można zauważyć istotne zmiany w skali zjawiska niepełnosprawności w Polsce. W analizowanym dziesięcioleciu ogólna liczba osób z niepełnosprawnością wzrosła z około 4 697 000 w 2011 roku do 5 447 000 w 2021 roku. Szczególnie istotna z perspektywy niniejszych rozważań jest zmiana dotycząca dzieci i młodzieży. Liczba osób z orzeczeniem o niepełnosprawności w wieku 0–15 lat zwiększyła się w tym okresie z około 134 000 do około 240 000, co wskazuje na wyraźny wzrost liczebności tej grupy w strukturze populacji osób z niepełnosprawnością⁸.

Mówiąc o zagadnieniu kompetencji katechetów w zakresie pracy z osobami z niepełnosprawnością, nie sposób pominąć wyników własnych badań empirycznych, przeprowadzonych w czerwcu 2025 roku. Zebrane dane rzucają istotne światło na poziom przygotowania merytorycznego nauczycieli religii do podejmowania zadań katechetycznych w kontekście edukacji włączającej.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że niemal 82,1% respondentów – czynnych zawodowo katechetów – przyznało, iż podczas studiów teologicznych miało niewiele (46,6%) lub w ogóle nie miało (aż 34,5%) zajęć poświęconych tematyce pracy z osobami z niepełnosprawnością, jedynie 17,1% badanych zadeklarowało, że w swojej codziennej pracy nie spotyka się z osobami posiadającymi orzeczenie o niepełnosprawności, co jednoznacznie wskazuje na potrzebę przygotowania wszystkich katechetów do takiej rzeczywistości duszpasterskiej.

Mimo tych braków w edukacji formalnej, aż 72,4% respondentów oceniło swoje kompetencje w tym zakresie jako dobre lub bardzo dobre. Swoje przekonanie argumentowali posiadaniem dodatkowych kwalifikacji – ukończonymi studiami podyplomowymi (np. z oligofrenopedagogiki) lub kursami doskonalącymi związanymi z edukacją specjalną. Co warto podkreślić, aż 73,2% badanych wyraziło gotowość dalszego podnoszenia swoich kompetencji zawodowych w zakresie pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną, co świadczy o wysokim poziomie świadomości zawodowej i odpowiedzialności za powierzoną im misję katechetyczną.

Zatrważające są sytuacje, w których aż 66,4% katechetów wskazuje, że w ich parafii nie ma katechezy. Kolejnym faktem wynikającym z danych badań jest to, że tylko 7,5% przebadanych kapłanów uważa, że mieli zajęcia na temat osób

⁸ <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoeczna/osoby-niepelnosprawne-w-2021-roku,26,3.html> [27.01.2026].

z niepełnosprawnością na studiach i ponad 40% kapłanów czuje się nieprzygotowana do pracy z osobami z niepełnosprawnością⁹.

W kontekście oceny pracy nauczycieli religii niezwykle istotne jest również zdanie rodziców. Z przeprowadzonego badania wynika, że na pytanie: *Jak ogólnie ocenia Pan/Pani przygotowanie katechety do pracy z dziećmi z niepełnosprawnością?* aż 40% respondentów wyraziło opinię negatywną. W tej grupie 31,1% przyznało najniższą możliwą ocenę (1 punkt na 5), a 8,9% oceniło przygotowanie katechetów na 2 punkty.

Pozytywnie pracę katechetów oceniło łącznie 35,6% badanych – w tym 20% przyznało 4 punkty, a maksymalną liczbę 5 punktów przyznało 15,6% rodziców¹⁰.

Zestawiając skrajne oceny, zauważamy, że aż 31,1% respondentów wystawiło najniższą notę, podczas gdy maksymalną ocenę przyznało jedynie 15,6% badanych.

W kontekście katechezy osób z niepełnosprawnością intelektualną zauważalne są również poważne niedobory w zakresie dostępnych narzędzi dydaktycznych i materiałów wspierających katechetów w realizacji ich zadań. Jednym z nielicznych kompleksowych programów, który zyskał szersze uznanie w środowisku katechetycznym, pozostaje opracowany w 2002 roku program „W ramionach Ojca”¹¹, przeznaczony do pracy z dziećmi i młodzieżą z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym. W roku 2004 zespół kierowany przez Zdzisława Brzezinkę przygotował kolejny program – tym razem dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim – obejmujący klasy I–III i IV–VI szkoły podstawowej oraz klasy I–III gimnazjum¹².

Dopiero po blisko dwóch dekadach, w 2022 roku, Wydawnictwo „Jedność” opracowało pierwsze materiały ćwiczeniowe dostosowane do potrzeb uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, co stanowi krok w stronę edukacji włączającej¹³. Niemniej jednak liczba dostępnych pomocy dydaktycznych i narzędzi wspierających katechetów w przygotowywaniu osób z niepełnosprawnością do sakramentów wciąż pozostaje niewystarczająca. Brakuje przede wszystkim materiałów zindywidualizowanych, modeli dydaktycznych, uwzględniających konkretne potrzeby uczestników katechezy, a zwłaszcza katechezy w parafii, takich

⁹ Badania własne autorki przeprowadzone w czerwcu 2025 r. wśród 350 nauczycieli religii z szesnastu diecezji w Polsce. Narzędziem badawczym był autorski kwestionariusz ankiety dotyczący doświadczeń i kompetencji w pracy z osobami z niepełnosprawnością.

¹⁰ Badania własne autorki przeprowadzone w lipcu 2025 r. wśród 50 rodziców osób z niepełnosprawnością z całej Polski. Narzędziem badawczym był autorski kwestionariusz ankiety dotyczący doświadczeń i kompetencji w pracy z osobami z niepełnosprawnością

¹¹ <https://katecheza.episkopat.pl/kwk/programy-i-podreczniki> [24.06.2025].

¹² Z. Brzezinka (red.), *Program nauczania religii dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim. Klasy I–III i IV–VI SP oraz I–III gimnazjum*, 2004.

¹³ A. Parfenovich (opr.), *Ćwiczenia do katechezy dostosowane dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, 2022.

jak wizualne schematy katechez, przewodniki liturgiczne czy pomoce z wykorzystaniem komunikacji alternatywnej (AAC).

Pozytywne przykłady

Warto w tym miejscu przywołać przykłady rozwiązań katechetycznych stosowanych w innych krajach, które mogą posłużyć jako inspiracja dla rozwoju polskich programów katechezy włączającej. W Stanach Zjednoczonych funkcjonuje m.in. program *Adaptive Finding God* opracowany przez Loyola Press z myślą o dzieciach z autyzmem i innymi specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, oparty na zasadach katechezy inkluzyjnej, z wykorzystaniem komunikacji alternatywnej (AAC), materiałów multimedialnych i wizualnych kart dydaktycznych¹⁴. Program oferuje dwa poziomy nauczania: praktyczny, oparty na działaniu i pracy indywidualnej, jest dostosowany rocznikowo i wspiera dzieci w grupach rówieśniczych. Zestaw zawiera przewodniki dla katechetów, rodziców i duszpasterzy oraz bogaty zestaw pomocy wizualnych i multisensorycznych, takich jak pacynki, puzzle, flipbooki czy karty obrazkowe. Dzięki temu treści wiary stają się bardziej dostępne i zrozumiałe, a dzieci z różnymi stylami uczenia się mogą aktywnie uczestniczyć w katechezie. Program pomaga parafiom i szkołom tworzyć środowisko, w którym każde dziecko czuje się włączone i docenione.

We Francji rozwijany jest program *La Foi pour Tous (Wiara dla wszystkich)*, oparty na prostym języku, narracji biblijnej i wspólnotowym przeżywaniu liturgii¹⁵. To program katechetyczny tworzony z myślą o osobach z niepełnosprawnością intelektualną oraz o wszystkich, którzy potrzebują prostszego przekazu wiary. Centralne miejsce zajmuje narracja biblijna, czyli opowiadanie historii Pisma Świętego w sposób obrazowy i bliski codziennemu doświadczeniu uczestników. Ważnym elementem programu jest także wspólnotowe przeżywanie liturgii, które buduje poczucie przynależności i umożliwia aktywne uczestnictwo w życiu Kościoła. *La Foi pour Tous* wspiera nie tylko osoby z trudnościami w nauce, ale także wspólnoty parafialne i rodzinne, które pragną tworzyć przestrzeń otwartą, inkluzyjną i radosną w przeżywaniu wiary.

Niemieckie diecezje, takie jak Essen czy Freiburg, wdrażają rozwiązania oparte na pedagogice Marii Montessori i wykorzystaniu symboli, zaś we Włoszech Konferencja Episkopatu realizuje model *Catechesi per tutti (Katecheza dla wszystkich)*, w którym ważną rolę odgrywa wspólnota, udział rodziny oraz użycie uproszczonego języka liturgicznego¹⁶. Celem tego modelu jest udostępnienie treści wiary osobom z różnymi potrzebami edukacyjnymi i duchowymi. Jego fundamentem

¹⁴ <https://www.loyolapress.com/> [11.06.2025].

¹⁵ <https://www.och.fr/> [11.06.2025].

¹⁶ <https://www.chiesacattolica.it/> [11.06.2025].

jest wspólnota, w której każdy ma swoje miejsce i może aktywnie uczestniczyć w życiu Kościoła. Istotną rolę odgrywa także udział rodziny, wspierającej dziecko lub osobę dorosłą w procesie formacji i przeżywaniu liturgii. Program posługuje się uproszczonym językiem liturgicznym, aby modlitwy i obrzędy były zrozumiałe i dostępne. Dzięki temu uczestnicy mogą głębiej włączać się w praktyki wiary, a wspólnota parafialna staje się przestrzenią bardziej otwartą i gościnną. *Catechesi per tutti* podkreśla, że katecheza inkluzyjna jest wspólną drogą całego Kościoła.

Wszystkie te programy charakteryzuje elastyczność, otwartość na zróżnicowane potrzeby katechizowanych oraz szeroki zakres materiałów wspierających katechetów – od gotowych scenariuszy i pomocy wizualnych po przewodniki liturgiczne i podręczniki dla rodziców. Ich wdrożenie opiera się na zasadzie indywidualizacji, integracji i towarzyszenia, co może stanowić istotny punkt odniesienia przy tworzeniu modelu dostosowanego do polskich realiów duszpasterskich.

W Polsce także pojawiają się inicjatywy na rzecz katechezy osób z niepełnosprawnością. Na poziomie diecezjalnym istnieją duszpasterstwa dla osób z niepełnosprawnością. Są również wspólnoty, m.in. Ruch Wiara i Światło czy Katolickie Stowarzyszenie Niepełnosprawnych.

Wiara i Światło to międzynarodowy ruch chrześcijański, powstały w 1971 roku z inicjatywy Jeana Vaniera i Marie-Hélène Mathieu, skupiający osoby z niepełnosprawnością intelektualną, ich rodziny i przyjaciół. Wspólnoty spotykają się regularnie na modlitwie, świętowaniu i budowaniu relacji, aby odkrywać wartość i godność każdej osoby oraz tworzyć przestrzeń przyjaźni i wsparcia. Ruch działa dziś w ponad 80 krajach, w tym w Polsce od 1978 roku. W paragrafie 9 Statutu Stowarzyszenia możemy przeczytać „Celem Stowarzyszenia jest działanie na rzecz osób z niepełnosprawnością intelektualną, fizyczną lub sprzężonymi niepełnosprawnościami zwanych dalej osobami niepełnosprawnymi oraz ich rodzin; ochrona praw, godności i interesów jego członków oraz ochrona interesów zdrowotnych, materialnych, socjalnych i kulturalnych”, a w punkcie drugim tegoż paragrafu przeczytamy: „Działania na rzecz włączania osób niepełnosprawnych, w tym przede wszystkim osób z niepełnosprawnością intelektualną w życie kościoła katolickiego poprzez:

- a. umożliwianie aktywnego uczestnictwa w nabożeństwach;
- b. przygotowywanie do sakramentów i udzielanie ich zgodnie z nauką kościoła katolickiego;
- c. organizowanie rekolekcji służących duchowemu rozwojowi wszystkich członków.”¹⁷

Katolickie Stowarzyszenie Niepełnosprawnych (często działające jako stowarzyszenia diecezjalne, np. Archidiecezji Warszawskiej) to organizacja, która od lat angażuje się w integrację, opiekę i wspieranie osób z niepełnosprawnością, ich

¹⁷ <https://wiaraiswiatlo.ostroda.pl/o-wsp%C3%B3lnocie/2015-02-19-21-21-24> [11.06.2025].

rodzin oraz opiekunów. Powstające w latach 90. wspólnoty prowadzą placówki rehabilitacyjno-terapeutyczne, Warsztaty Terapii Zajęciowej i domy wsparcia, a także organizują wydarzenia takie jak piesze pielgrzymki, by tworzyć przestrzeń wspólnoty, godności i praktycznej pomocy.

Nie sposób też pominąć konferencji dla katechetów osób z niepełnosprawnością, które są przestrzenią formacji i wsparcia dla osób uczących religii dzieci, młodzieży i dorosłych z niepełnosprawnością. Gromadzą katechetów świeckich, księży i siostry zakonne, którzy dzielą się doświadczeniem, uczą się od specjalistów i wspólnie poszukują nowych metod dostosowanych do potrzeb uczniów. Podczas spotkań omawiane są aktualne wyzwania, takie jak przygotowanie do sakramentów, wykorzystanie komunikacji alternatywnej (AAC), narzędzi multimedialnych czy uproszczonego języka liturgicznego. Ważnym elementem konferencji jest także wymiar duchowy – wspólna modlitwa, liturgia i refleksja nad misją katechety. Dzięki tym wydarzeniom katecheci nie tylko zyskują konkretne narzędzia dydaktyczne, ale również poczucie wspólnoty i umocnienie w powołaniu, co pomaga im lepiej towarzyszyć osobom z niepełnosprawnością w drodze wiary. W Brennej we wrześniu 2025 roku odbyła się już XXIV Ogólnopolska Konferencja Katechetów Szkół Specjalnych, w Warszawie w październiku 2025 XII Ogólnopolska Konferencja Katechetów Specjalnych. Te inicjatywy są tak ważne dla katechetów i duszpasterzy, że pojawiają się kolejne, np. w Chojnicach w kwietniu 2025 odbyła się I Konferencja Katechetów Specjalnych.

W świetle przedstawionych analiz można stwierdzić, że katecheza osób z niepełnosprawnością jest dziś jednym z najważniejszych wyzwań duszpasterskich Kościoła w Polsce. Ewangeliczny przykład Jezusa, Magisterium oraz doświadczenia wspólnot na całym świecie pokazują jasno, że osoby te mają pełne prawo do uczestnictwa w życiu sakramentalnym i wspólnotowym. Konieczne jest zatem nie tylko pogłębienie refleksji teologiczno-pastoralnej, ale przede wszystkim tworzenie systemowych rozwiązań, programów i narzędzi wspierających katechetów w ich misji. Włączenie osób z niepełnosprawnością do pełni życia Kościoła staje się nie tylko aktem sprawiedliwości, ale także znakiem jego wiarygodności i wierności Ewangelii.

Streszczenie

Artykuł stanowi odpowiedź na narastające potrzeby osób z niepełnosprawnością w zakresie ich pełnego włączenia w życie sakramentalne Kościoła. Autorka zwraca uwagę na istniejące napięcie pomiędzy jednoznacznymi wskazaniami Magisterium Kościoła a praktyką duszpasterską w Polsce, która wciąż nie oferuje spójnych i systemowych rozwiązań w tym obszarze. Sytuacja ta domaga się pogłębionej refleksji teologiczno-pastoralnej oraz pedagogicznej. W artykule podjęto próbę ukazania możliwości, jakie niesie współczesna katecheza w odpowiedzi na potrzeby wiernych z niepełnosprawnością, z uwzględnieniem biblijnych podstaw, tradycji Kościoła oraz aktualnych koncepcji rozumienia niepełnosprawności. Analiza prowadzi do wniosku, że adekwatnie przygotowana i wrażliwa na różnorodne

ograniczenia katecheza może stać się istotnym narzędziem integracji sakramentalnej oraz budowania wspólnoty Kościoła bardziej inkluzywnego.

Słowa kluczowe: katecheza specjalna, katecheza osób z niepełnosprawnością, sakramenty osób z niepełnosprawnością, osoby z niepełnosprawnością w Kościele, wyzwania katechetyczne.

Summary

Between Church Teaching and Pastoral Practice: Catechesis and Sacraments for People with Disabilities in Poland

This article responds to the growing needs of people with disabilities for full inclusion in the sacramental life of the Church. The author highlights the existing tension between the clear guidelines of the Magisterium and pastoral practice in Poland, which still fails to offer coherent and systemic solutions in this area. This situation calls for in-depth theological, pastoral, and pedagogical reflection. This article attempts to demonstrate the opportunities offered by contemporary catechesis in responding to the needs of the faithful with disabilities, taking into account biblical foundations, Church tradition, and current understandings of disability. The analysis leads to the conclusion that adequately prepared catechesis, sensitive to various limitations, can become an important tool for sacramental integration and for building a more inclusive Church community.

Keywords: special catechesis, catechesis for people with disabilities, sacraments for people with disabilities, people with disabilities in the Church, catechetical challenges.

Riassunto

Tra l'insegnamento della Chiesa e la pratica pastorale. Catechesi e sacramenti delle persone con disabilità in Polonia

L'articolo risponde alle crescenti esigenze delle persone con disabilità in materia di piena integrazione nella vita sacramentale della Chiesa. L'autore sottolinea la tensione esistente tra le indicazioni inequivocabili del Magistero della Chiesa e la pratica pastorale in Polonia, che continua a non offrire soluzioni coerenti e sistematiche in questo ambito. Questa situazione richiede una riflessione teologico-pastorale e pedagogica approfondita. L'articolo cerca di mostrare le possibilità offerte dalla catechesi contemporanea in risposta alle esigenze dei fedeli con disabilità, tenendo conto dei fondamenti biblici, della tradizione della Chiesa e delle attuali concezioni della disabilità. L'analisi porta alla conclusione che una catechesi adeguatamente preparata e sensibile alle diverse limitazioni può diventare uno strumento importante per l'integrazione sacramentale e la costruzione di una comunità ecclesiale più inclusiva.

Parole chiave: catechesi speciale, catechesi delle persone con disabilità, sacramenti delle persone con disabilità, persone con disabilità nella Chiesa, sfide catechistiche.

Bibliografia

- Barnes C., Mercer G., *Niepełnosprawność*, Warszawa 2008.
- Biuro Programowania Katechezy, *Programy i podręczniki*, <https://katecheza.episkopat.pl/kwk/programy-i-podreczniki> [24.06.2025].
- Program nauczania religii dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim. Klasy I–III i IV–VI SP oraz I–III gimnazjum*, red. Z. Brzezinka, Katowice 2004.
- Chrostowski W., *Chorzy psychicznie w świetle Biblii*, „Collectanea Theologica” 2014, nr 1, s. 5-29.
- Główny Urząd Statystyczny, *Osoby niepełnosprawne w 2021 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoeczna/osoby-niepelnosprawne-w-2021-roku,26,3.html> [27.01.2026]
- <https://wiaraiswiatlo.ostroda.pl/o-wsp%C3%B3lnocie/2015-02-19-21-21-24> [11.06.2025].
- <https://www.chiesacattolica.it/> [11.06.2025].
- <https://www.loyolapress.com/> [11.06.2025].
- <https://www.och.fr/> [1.06.2025].
- Kolwicz M., Dąbrowski S., *Postawy wobec niepełnosprawności fizycznej w okresie średniowiecza*, „Roczniki Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie” 2014, nr 1, s. 103-108.
- Nauki o wychowaniu w ponowoczesnym świecie*, Część 2, Katowice 2004.
- Ćwiczenia do katechezy dostosowane dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, red. A. Parfenovich, Kielce 2022.
- Stefański J., *Sakrament chorych w dziejach i życiu Kościoła*, Gniezno 2000.
- Wodecki P., *Ewolucja sposobów rozumienia pojęcia niepełnosprawności*, „Niepełnosprawność” 2020, nr 1, s. 108-116, <https://kn.pfron.org.pl/kn/artykuly/wydania-archiwalne/nr-i202034/543,Ewolucja-sposobow-rozumienia-pojecia-niepelnosprawnosci-Evolution-of-Ways-of-Dis.html> [28.09.2025]
- Zabłocki K.J., *Dziecko Niepełnosprawne. Jego rodzina i edukacja*, Warszawa 1997.